

POZSONY Ferenc

Identitatea ceangăilor moldoveni

Pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, maghiarii din Moldova care trăiau la sate și se ocupau de agricultură aveau o conștiință identitară cu o structură particulară, de tip medieval. Elementul esențial al acestei conștiințe identitare a fost faptul că ceangăii, spre deosebire de vecinii lor de limbă română, vorbeau limba maghiară și, înconjurați fiind de o comunitate ortodoxă, ei aparțineau, totuși, bisericii romano-catolice și aveau tradiții populare specifice în limba maghiară. Trăind în perioada construcției națiunii în afara hotarului trasat de crestele Carpaților, ei nu au participat la cele mai însemnate evenimente ale creației națiunii maghiare burgheze, dar, pentru multă vreme, au rămas și în afara proceselor semnificative ale construcției națiunii române. În comunitățile lor rurale, a dăinuit o conștiință identitară etnică de tip medieval, care nu atribuia o funcție sau semnificație simbolică nici limbii materne, nici tradiției folclorice în limba maternă. Pentru ceangăi, apartenența la o comunitate etnică nu a fost aspectul cel mai important al vieții lor și nici nu i-a preocupat în mod conștient din ce grup etnic fac parte. Tocmai din acest motiv, pentru ei, cea mai mare, valoare nu a fost identitatea națională, ci sănătatea, capacitatea de muncă necesară pentru supraviețuire. Iată de ce, ei nu consideră a fi tragică pierderea rapidă de teren pe care o suferă identitatea lor națională și substituirea acesteia cu identitatea românească. În timp ce inteligența maghiară din Bazinul Carpatic califică pierderea limbii de către comunitățile ceangăilor și înglobarea acestora în comunitatea românească drept pierdere a unei valori, ceangăii din Moldova trăiesc un sentiment diferit. „Ca acomodare socială, schimbarea identității – chiar dacă împovărează personalitatea, cauzînd și pierderi – de cele mai multe ori nu este o dramă. Este – dacă vreți – mai curînd, o rezolvare a unei situații conflictuale, crearea a stării de echilibru, un fel de ascensiune. În mod cert, individul așa simte.”¹

În evul mediu trăia, în orașele moldovenesti, un număr mare de meșteșugari și negustori; în secolul al XVI-lea rolul acestora în înfăptuirea reformei și împlinirea vieții religioase în limba maternă nu poate fi neglijat. În decursul istoriei s-a născut însă acest strat civic de limbă și cultură maghiară; prin urmare, în perioada desfășurării mișcărilor naționale, maghiarimea din Moldova nu mai dispunea de o elită care să fi putut asigura în mod eficient formarea identității și apărarea intereselor populației rurale.

După unirea Moldovei cu Muntenia, în 1859, a început dezvoltarea în ritm rapid a statului național român, care, în 1877, s-a eliberat de sub dominația otomană de mai multe secole, iar, după tratatele de pace care au încheiat primul război mondial, s-a îmbogățit cu noi teritorii – Transilvania și Basarabia. Tînărul stat român a pornit cu pași mari spre crearea națiunii și a culturii române burgheze. Elita politică din această perioadă a urmărit în mod declarat asimilarea rapidă a comunităților de altă limbă și a împiedicat prin toate mijloacele dezvoltarea păturii intelectuale laice a maghiarimii și a instituțiilor ei.

Puterea din România a aprobat înființarea lași a unei episcopii romano-catolice și a institutului ei teologic, care, în schimbul aprobării de funcționare a sistemului de instituții bisericesti catolice, și-a asumat sarcina românizării rapide a ceangăilor. În consecință, în partea de est a României, preoțimea provenită din rîndurile comunității maghiare din Moldova și reeducată la lași a servit în mod conștient tendințele de asimilare ridicată la rang de politică de stat și a respins brutal cererea elementară a credincioșilor de a avea slujbele religioase și de a se putea confesa în limba lor maternă. Preoții educați în spiritul naționalismului intolerant au răspîndit în rîndul credincioșilor punctul de vedere oficial, anume că romano-catolicii sînt, de fapt, români catolici.

Elita românească aflată la putere a respins sistematic și acele inițiative modeste care vizau înființarea învățămîntului de limbă maghiară în Moldova. Astfel, școlile de stat organizate în satele ceangăilor au devenit în scurt timp instituții importante ale propagării conștiinței naționale și a limbii române și, împreună cu preoții, au compromis în mod deliberat și constant prestigiul limbii materne.

În anii următori celui de-al doilea război mondial, în școlile maghiare din Moldova, organizate de Uniunea Populară Maghiară, învățămîntul s-a desfășurat în clase comasate, pentru scurt timp și la nivel destul de scăzut. Drept rezultat, în unele părți, tocmai comunitatea sătească i-a silit pe dascălii maghiari să plece.

Dat fiind că în satele lor nu au putut să funcționeze instituții școlare și bisericesti de limbă maghiară, memoria istorică a ceangăilor din Moldova este radical diferită de cea a maghiarimii din Bazinul Carpatic. În lipsa folosirii scrisului în limba maghiară, cunoștințele legate de trecutul comun s-au transmis din generație în generație prin folclorul oral. Ceangăii din Moldova au păstrat pînă în zilele noastre cunoștințe legate de regii maghiari din evul mediu (de ex. Sîntul Ștefan, Sîntul Ladislav și Matei Corvin), în legende, balade, cîntece etc. Este remarcabil faptul că, în vastul folclor de limbă maghiară, figurează nume geografice (Tisza, Duna) legate de partea centrală a ariei lingvistice maghiare. Avînd în vedere că, în epoca ilumi-

nismului și a reformismului maghiar din secolele XVIII–XIX, au trăit în altă țară, din memoria lor lipsesc evenimente decisive (de ex. Revoluția de la 1848), care au determinat evoluția conștiinței naționale maghiare moderne. În instituțiile bisericesti și de învățămînt au fost propagate locurile, simbolurile și personalitățile istoriei naționale române care prezintă maghiarimea ca dușman ancestral barbar. Avînd în vedere că forța tradiției orale scade tot mai mult, ceangăii nu au la dispoziție o cunoaștere certă a trecutului maghiar, pe care ar putea să o mobilizeze în apărarea culturii lor specifice și validarea sau legitimizarea drepturilor minoritare.

Sarcinile și mijloacele referitoare la ceangăi ale propagandei naționaliste – de asimilare – române, dezvoltate la sfîrșitul secolului al XIX-lea, au fost formulate încă din 1880 – într-un ziar românesc care apărea la Gherla – după cum urmează: „În Moldova, în două din cele mai mari și mai frumoase județii, mai cu sema Bacăului și Romanului, locuitorii țierani, cari suntu mai toți răzași, moșneni și proprietari mici, vorbesc numai unguresce. Cîndu intri în satele lor, e mai reu decît în mijlocul Ungariei; trebuie se mergi cu talmaci: femeile și copii nu știu se dea nici „bună demaneția” românesce. Culpă neierată este a omenilor noștri de statu că n-au ingrițitu nici odată de romanisarea acestui elementu și a lăsatu în inima Moldovei o populațune de preste două sute de mii, streină și de limbă și de religiuine. Domnule Nicolae Crețulescu, Ministru culțeloru și instrucțiunei publice, se vede că seculii ți-a păstratu d-tale rezolvarea acestei cestiuni naționale. Fă ca poporul ruralu, căruia i-au datu pămîntu la 2 maiu, se fie unulu și același și în limbă și în animă, căci în elu stă vieția țierei; romanisază pre acești Ciangăi, scapă-i de uritulu nume, ce nu voru nici ei se-lu porte, și vei ave eterna recunoștința. Mesurile ce ar trebui să se ia suntu: mai antîiu îndesuirea școleloru prin tote satele, cătunele și fundăturile unguresci; copii luați cu vătășelulu și duși la școlă ș și vera, mai cu sema fetele, care devenindu mame și voru înveția copii românesce; și alu doilea, pe la tote bisericile lor, aduși preoți dintre Români din Transilvania, ca să le vorbesca și se le cetesca romanesce. Cîndu preotulu le va da binecuentarea în limba română, cîndu dascalu le va cînta romanesce, și cîndu mama va legăna copilulu și-i va dice: haidi, nani, puilulu mamei, rezultatulu va fi dobînditu!”²

Citatul de mai sus reflectă concepția unui intelectual român greco-catolic din Transilvania, care nu poate fi acuzat că ar fi deformat în folosul maghiarilor cele constatate în Moldova. El a considerat a fi intolerabil faptul că, în județele din inima Moldovei, trăiesc în masă locuitori care vorbesc limba maghiară și a formulat cele mai importante mijloace de asimilare națională a comunităților de ceangăi vorbitori de limbă maghiară. În scurt timp, propunerile au fost urmate de măsuri corespunzătoare.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, practica asimilării, ridicată la rangul politicii oficiale de stat, precum și propaganda intolerantă antimaghiară existente în timpul primului război mondial și-au atins scopul. La recensămîntul oficial din 1930, dintre cei 109.953 de romano-catolici din Moldova, numai 23.886 (21,7%) au îndrăznit să se declare maghiari.

După cel de al doilea război mondial, timp de un deceniu și jumătate, cînd în satele ceangăilor au funcționat școli în limba maternă maghiară, prestigiul limbii maghiare a crescut temporar în pofida politicii intolerante a bisericii. După înfrîngerea revoluției maghiare din 1956, mașina de propagandă comunistă a întrerupt brusc acest modest proces și, în scurt timp, a lichidat sistemul de învățămînt maghiar din Moldova. Tendințele de asimilare a ceangăilor s-au întărit după 1965, după accesarea la putere a lui Nicolae Ceaușescu, pentru că dictatorul hotărîse absorbirea rapidă a lor. A dispus publicarea în formă temeinic revizuită a cărții unui profesor originar dintr-un sat catolic cu desăvîrșire românizat din punct de vedere lingvistic și identitar, care propaga originea română transilvană a ceangăilor. Mașinăria propagandei naționaliste a transformat în scurt timp tezele fundamentale ale volumului în doctrină incontestabilă, în singura opinie oficială acceptată în România³. Tinerii cercetători acceptă aceste teze, fără nici un fel de critică a izvoarelor istorice⁴. Trist este faptul că, în deceniul următor evenimentelor din 1989, a fost publicată și varianta în limbile engleză și italiană a acestei cărți temeinic revizuite.

Mașinăria propagandei totalitare a interzis folosirea limbii maghiare în locurile publice din satele ceangăilor. Clerul, care a slujit considerabil practica de asimilare a puterii naționaliste, a interzis limbă maghiară pînă și la priveghiul morților. Pe credincioșii profund religioși i-a speriat spunîndu-le că „maghiara este limba diavolului”, deci cei care o folosesc ajung în iad. În anii 1980, oamenii poliției politice române au efectuat perchezitiile la domiciliile conducătorilor vieții religioase în limba maghiară, retrași în sfera privată. Cercetătorii din Transilvania și Ungaria interesați de cultura ceangăilor au fost și canați prin convocări și arestări, iar cei care îi găzduiau în Moldova erau țirți la poliție, înfricoșați și amenințați. În felul acesta, a fost împiedicată dezvoltarea unor legături între ceangăi și maghiarimea care trăia în blocuri compacte. În consecință, ceangăii au îndrăznit tot mai puțin să-și asume în mod deschis identitatea, alteritatea etnică, lingvistică și culturală.

În cursul recensămîntului „democratic” din 1992, în Moldova s-au numărat în total 239.938 de catolici. Dintre aceștia numai 1800 (0,7%) s-au declarat a fi maghiari. Între anii 1930-1992, în această parte a țării numărul catolicilor a crescut de la 109.953 la 239.938, cu toate că și în comunitățile ceangăilor numărul emigranților a fost mare⁵. Așadar, în secolul XX, în decurs de 60 de ani numărul catolicilor din Moldova s-a dublat, în timp ce (conform statisticilor oficiale) proporția maghiarilor din sînul acestei confesiuni s-a redus spectaculos. Faptul se datorează, pe de o parte, asimilării rapide de după cel de-al doilea război mondial, iar, pe de altă parte, propagandei naționaliste

intolerante și a metodelor de intimidare⁶. Menționăm aici că asimilarea lingvistică a tinerilor ceangăi stabiliți în orașele mici din Secuime s-a desăvîrșit în această regiune, în care locuitorii maghiari erau majoritari, însă acești tineri beneficiau de numeroase avantaje dacă se declarau români. Șicanele permanente ale poliției politice au favorizat, de asemenea, integrarea lor rapidă în colectivitatea românească⁷.

Însășele din Moldova are loc, în prezent, o schimbare rapidă de cultură, în cursul căreia cultura tradițională țărănească este înlocuită de o cultură publică mai nouă. Rezultatul acestui proces constă în faptul că elementele folclorice din limba maghiară, care sînt expresia alterității culturale, nu mai au forța necesară creării și formării identității maghiare. Acest proces s-a desfășurat și în sînul tuturor comunităților maghiare ce trăiesc în/din Bazinul Carpatic, dar, în timp ce, în alte părți, în cursul aculturației, noua cultură încetățenită s-a bazat pe limba maternă proprie, la ceangăii din Moldova schimbarea culturii s-a finalizat prin cîștigarea terenului de către cultura publică în limba română. De la mijlocul secolului XX, mai înfii prin rețeaua de radiodifuziune, iar, mai apoi, prin televiziune, în comunitățile lor s-au răspîndit creațiile folclorice și muzicale în limba română. Pe termen mai lung, expansiunea acestei culturi publice în limba română favorizează integrarea ceangăilor în comunitatea și în cultura română.

Dinamicile procese economice, sociale, culturale, lingvistice și etnice care se desfășoară în satele ceangăilor din Moldova arată că, în ce privește identitatea ceangăilor, nu putem vorbi de un model unitar, căci conștiința identitară etnică are structuri semnificații diferite și reprezentări particulare în funcție de sat, părți ale satului, de familie și membrii de familie, de situațiile de viață diferite.

Această formulă complexă este pusă în lumină de relația dintre folosirea limbii și conștiința identitară. Pînă la începutul secolului XX, în comunitățile sătești limba de comunicare era maghiara, familia avînd un rol hotărîtor în privința însușirii și transmiterii ei. Pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, copiii învățau limba română mai ales la școală, dar, pînă la sfîrșitul secolului XX, monolingvismul a fost destul de general, îndeosebi în rîndurile femeilor. Marea majoritate a bărbaților și-a însușit limba română în afara satului natal, în timpul serviciului militar obligatoriu, sau, mai tîrziu, la locul de muncă. Datorită schimbărilor politice, economice și sociale de după cel de-al doilea război mondial, izolarea relativă a satelor în care trăiau ceangăii a încetat, iar bilingvismul a cîștigat tot mai mult teren. În ultimele trei decenii ale secolului XX, după bilingvismul de tranziție, s-a consolidat treptat dominația limbii române și mulți se autodefinesc avînd ca limbă maternă româna.

Di-n păcate, tinerii nu mai pot să-și exprime exact și nuanțat problemele legate de viața postmodernă prin limbajul maghiar arhaic al predecesorilor lor, ceea ce cauzează, de multe ori, dificultăți în comunicare. Dar, substituirea treptată a limbii nu înseamnă transformarea completă a identității etnice, căci, în comunitățile lor, s-a dezvoltat provizoriu o conștiință identitară care a integrat două limbi. În această etapă, ambele limbi suferă o deteriorare, iar, mai tîrziu, maghiara se va atrofia și va dispărea treptat. Schimbarea limbii nu este urmată imediat de schimbarea identității etnice. Mai ales în satele din blocul nordic, înfîlnim persoane care, deși au ca limbă maternă româna, se autodefinesc ca maghiari, în timp ce la Pustina, de exemplu, unii dintre cei ce vorbesc doar limba maghiară în familie și în sat, se consideră a fi de naționalitate română.

Acest tablou complex se manifestă și în ceea ce privește categoriile identitare folosite de ei sau referitoare la ei. În zilele noastre, ei se definesc ca maghiari, ceangăi maghiari, ceangăi români, ceangăi, catolici, români. Cei care continuă să se numească maghiari se referă la faptul că ei vorbesc limba maghiară, deci sînt de origine maghiară, de vreme ce și românii moldoveni care constituie majoritatea, precum și muzicanții țigani, îi numesc consecvent maghiari, unguri, ori îi batjocoresc ca bozgori sau boanghină. În cîteva sate, se înfîmplă ca unii, mai ales cei bătrîni, să se considere și secui⁸.

Etonimul *ceangăi* este folosit ca nume de batjocură, mai ales de către românii ortodocși și țiganii care trăiesc în mediul lor restrîns, dar, în același timp, sînt denumiți la fel și de către maghiarii din Transilvania și Ungaria, în mass-media și în limbajul științific. Deși majoritatea consideră și azi că această denumire este peiorativă, sînt din ce în ce mai mulți cei care o acceptă și se autodefinesc astfel. Expresia ceangăi-maghiari o înfîlnim în primul rînd în cercul celor care au limba maternă maghiară, în timp ce etnonimul ceangăi-români presupune o cunoaștere mai nuanțată, mai perfectă a limbii române și semnaleză identitatea română care se consolidează progresiv. Mulți se numesc pur și simplu catolici. În rîndul tinerilor apare, mai nou, și etnonimul român. Această denumire arată și că o bună parte a ceangăilor din Moldova au dezvoltat relații sîntînd în plan economic, social și cultural cu românii majoritari ortodocși. Dat fiind că societatea, economia și cultura satelor locuite de ceangăi se află la un nivel foarte scăzut, ele depind aproape sub toate aspectele vieții de românii majoritari.

Asimilarea lingvistică nu înseamnă însă asimilarea sau identificarea etnică deplină, căci, în celelalte domenii ale culturii, numeroase elemente specifice sînt și azi expresia alterității acestui grup etnic. După cotitura din 1989, a mai scăzut presiunea puterii politice, care nu mai poate împiedica sau controla total relațiile și înfîlnirile ceangăilor cu maghiarii din Bazinul Carpatic. La insistența intelectualilor ceangăi, care și-au făcut studiile în Transilvania, s-a constituit o organizație de apărare a intereselor ceangăilor, care are ca scop introducerea învățămîntului și a liturghiei în limba maghiară, conservarea tradițiilor care exprimă alteritatea, precum și consolidarea identității etnice particulare, legate de cultura în limba maternă.

Pe termen scurt, toate acestea pot să frneze asimilarea lingvistică, etnică și culturală a ceangailor din Moldova, dar pe termen lung conștiința identitară a acestor comunități este determinată în mod decisiv de procesele etnoculturale care au loc pe pământul lor natal.

Traducere de Florica PERIAN

Note

- ¹ Komoróczy Géza, *Meddig él egy nemzet?* (Până când trăiește o națiune?), în *Bezárkózás a nemzeti hagyományokba* (Autoizolare în tradițiile naționale), Budapest, 1988.
- ² Ioanu-Poiescu: *Limba ungurească în Moldova*, în *Amicul Familiei*, IV, 2, 1980.
- ³ Dumitru Mărtinaș: *Originea ceangailor din Moldova*, București, 1985. Volumului Mărtinaș a apărut în 1985, deci în unul din anii cei mai apăsați ai dictaturii lui Ceaușescu. Redactorii publicației au exploatat cu șiretenie profunzimea religiozității ceangailor și au ilustrat volumul cu fotografii color ale unor biserici catolice, ale papei și ale lui Ceaușescu.
- ⁴ Valentin Stan—Renate Weber: *The moldavian csango*, Budapest, 1997.
- ⁵ În deceniile următoare celui de-al doilea război mondial, din Moldova suprapopolată, în care aproximativ 50.000 de catolici s-au mutat în orașele Transilvaniei, iar numărul celor plecați în Muntenia și Dobrogea este apreciat de Tanczos Vilmos la 15.000 (vezi Tanczos Vilmos: *Hányan vannak a moldvai csángók?*, în: *Magyar kisebbség* III, 1-2)
- ⁶ Vezi *Româniul Magyar Szó*, 1992, 635.
- ⁷ Tanczos Vilmos: „En román akarok lenni!” în Tanczos Vilmos: *Keletnek megnyílt kapuja. Néprajzi esszék*. Kolozsvár, 1998
- ⁸ Pávai István: *Amoldvai magyarok megnevezései*. Regio VI, 4.

POZSONY FERENC s-a născut în 1955, la Zăbala, județul Covasna. Este lector la Catedra de Etnologie a Facultății de Litere, UBB din Cluj, și președinte al Asociației Etnologice „Krizs János”. *Szeret vize martján* (Pe malul Siretului, folclor ceangău din Moldova), Cluj, 1994. *Szól a kakas már* (Cântă deja cocoșul, influențe săsești în obiceiurile tradiționale maghiare), Miercurea Ciuc, 1998. *Adok nektek aranyvesszőt* (Vă dau o joartă din aur, studii despre obiceiuri transilvănene și moldovene), Miercurea Ciuc, 2000.

Otilia HEDEȘAN

Timocenii

(Documente pentru identitate)

Comunitatea care face obiectul paginilor de mai jos trăiește în partea estică a Serbiei și în cea nord-vestică a Bulgariei, la sudul Dunării (la sudul segmentului cuprins între localitățile românești Baziaș și Calafat), având drept repere principale Morava și Timocul și incluzând ținutul Vidinului. Numită generic Timoc, regiunea este, astăzi, din punct de vedere demografic, o adevărată „piele de tigru” cu disruperi de populație românească, sârbească și bulgărească.

Deși statisticile publicate până acum trebuie privite cu extremă circumspecție, căci ele au fost mereu emanația unui anumit extremism, pentru a oferi o imagine despre dimensiunea comunității românilor timoceni, voi observa că aceasta ocupa, înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, circa „două sute de sate din Serbia și patruzeci și două din Bulgaria”.¹ Oricât de incertă, această definire este, totuși, una care pornește de la o anumită realitate, aceea a extensiunii spațiului locuit, posibil de verificat în teren fără dificultăți majore. În ceea ce privește numărul locuitorilor, orice estimare este, deocamdată, hazardată. Potrivit cifrelor oficiale, rezultate după recensământul iugoslav din 1991, între cei 9 792 000 de locuitori ai Serbiei, românii timoceni nu se regăsesc ca minoritate.² Procentul de 1,9% români, din 2 013 000 de locuitori, menționați în Voivodina³, măsoară o comunitate distinctă și complet diferită de cea care ne interesează aici.⁴ De pe cealaltă baricadă, liderii românilor timoceni declară că grupul lor cuprinde „două milioane de oameni”.⁵

Nu-mi rămâne decât să constat, pe de o parte, că extremismul stimulează alt extremism și să cred că adevărul va fi fiind, foarte probabil, pe undeva pe la mijloc. Pe de altă parte, voi nota, încă de la început, că discuția despre această comunitate este, acum, ca și la începutul secolului, extrem de delicată. Cuvintele lui Tihomir Georgevici, învățatul sârb care a scris călduros despre românii din Timoc după călătoria efectuată în regiune în anul 1905, sînt, chiar *mutatis mutandis*, și în ceea ce mă privește, extrem de potrivite: „Știu că la aceasta mulți din «patrioții» noștri îngrijorați vor da din cap și îmi vor spune că comit o trădare față de Patrie, atunci când mă încumet să vorbesc despre românii din Serbia, care, după părerea multora, *trebuie să tănuiești sau cel mult trecuți sub tăcere*.”⁶

Nu-mi propun să abordez, în rândurile de mai jos, nici una din aceste chestiuni spinoase. În acest sens, ar fi necesară nu numai o muncă mult mai îndelungată și sistematică, ci și condiții mai puțin vitrege de cercetare. Scopul meu este unul mult mai modest: voi cita, ca pe niște adevărate documente ale identității, o serie de povestiri care se centreză pe chestiunea *originilor neamului*.

Cinci povestiri despre timpul originar.

1. „...mănăstirea a zburat într-o noapte din România”

Biserica de la Koroglaš a fost ardicată ca o pomenire în oameni care a căzut în războiul cu turcii. În războiul de la Rovine. Da! uități-vă ce-i interesant: ea a fost ardicată în numele la sîrbii ălor care erau trecuți de partea turcilor, care era victime, cum se spune, oa-

meni căzuți nevinovați. /.../ Mănăstirea de la Koroglaš de ce e cunoscută? Mănăstirea de la Koroglaš, se vorbește aicea și fiecare știe, că ea a zburat într-o noapte din România.

Cum să spun, de mare durere, fiindcă la mănăstirea de la Koroglaš a căzut un cunoscut *imac* al sîrbilor, care-i zicea Kravecici Marcu... El a fost nepotul lui Mircea (cel Bătrîn — *n.n.*) de soră... Una dintre surorile lui Mircea a fost măritată după Vukașin. — Sîrbii nu au, în leghendele lor, mai mare *imac*. Dar să vă mai spun una: strada asta, unde locuiesc eu, îi zice, iar, strada lui Kravecici Marcu.

Pictura ngivă a Marijei Bălan

Ce se vorbește mai interesant și de ce e făcută mănăstirea? Românii, se vorbește, că toți au adus câte o piatră din România și mănăstirea e ardicată de o zi și de o noapte.

Se vorbește așa, că Kravecici Marcu a fost rănit încă în România de unchiul său, Mircea. El a încercat încă în România să-l înșele pe unchiul lui, să-l prindă cu turcii. Amă fiindcă așa știa lucrurile bine, n-a reușit și el a scăpat din România, peste Dunăre, tăiat, numai cu o mînă. Mircea și românii au trecut după el și bătaia a-nceput de aici, de la Bolboroși. În locul mănăstirii l-a ajuns și i-a tăiat și mîna ailaltă.../ și, ce spunem noi, l-a ciocănit tot și l-a dus înaintea împăratului românesc. El, cînd a văzut, a-ngenunchiat și cu mîinile ce i-a mai rămas s-a-nchinat și a pupat steagul românesc și a spus:

— Vestitea împărate, care se vinde ca mine, așa pate!

/.../ Ce e interesant: se spune mai plîngos, așa, mai duros a plîns vîntul așa care a bătut din România, noi zicem de *sever*, de peste Dunăre. — Mănăstirea pusă la deal și la vale. — Zice că, cînd a bătut vîntul ăla de la deal, a avut un cîntec, cînd a bătut de la vale, a avut alt cîntec. Fiindcă-n limba noastră noi nu zicem *bor*, numai *cor*... Așa că, cînd a bătut vîntul, orgile alea, fluierale alea, a cîntat în *cor* și-n *glaš*. La loc, astăzi, îi zice Koroglaš.⁷

2. „Cînd am născut moșia...”

Noi, cum am născut toată moșia, am născut și astea să facem. Noi... așa au făcut ai noștri, ai bătrîni. Așa au făcut ei. C-am văzut că dacă n-am face... nu merge bine la moșie, la casa noastră. /.../ Avem o credență în aia, că aia ne ține, ne-ajută la copiii noștri de să-năstate, de drum bun, de toate, uite-așa. De-aia facem. /.../ Noi, uite, și cafea, dimineța, cînd o fierbem, spomenim pe ai mai aproape: pe tata, pe mama, pe ai noștri, care au murit mai curînd. Așa am născut, să-i spomenim, și ceva moară să fie, că așa facem și așa credem.

3. „...mă căiesc după satul meu și după țara mea”

Eu am fost în țară, în România mea, în satul meu... Am păzit oile. Am venit cu oile la amiază și le-am pus la umbră. Și eu văd, pe Dunăre, că vin doi oameni. Eu am alergat fuga la muma și la tata meu și le-am spus că vin doi oameni, pe Dunăre, din Serbia...și care-a fost Pătru Burchii cu omul meu. Și ei au fost dezbrăcați, țoalele au fost după cap, aicea... și a venit muma mea și i-a mbrăcat și i-a luat acasă și i-au spus de unde sunt. El a spus că-i din Ostrovu Mare... — A miinți. — A mîncat... Și noaptea dormea la noi. /.../ Noaptea a dormit și, după ce-a dormit, dimineța, eu i-am pupat mîna și a plecat. A dat mîna cu tata meu și, cînd să plece:

— Haida, că tu ești vara mea, că are să vie nemții și are să vă taie și are să vă omoare!

Eu m-am luat cu mîntea, că-i vărul meu. Și m-am luat și m-am dus pînă-n Turnu-Severin. La izbelniță. Și-acolo m-a lăsat cu lumea. A fost lume din toate părțile. / Urmează o lungă secvență despre călătoria interlocutoarei înainte de a ajunge în acest sat timocan. / Pe urmă ne-am mutat și ne-am apropiat de Dobrovnic, de Split. De-acolo ne-am mutat în altu vapor și ne-a spus că ne-apropiem de România, de Serbia: care-s sîrbi trec în parte la Cladovo, care-s români, trec la Turn. Și-am venit acasă. Așa mi-a fost șudvîna! Mă căiesc după satul meu și după țara mea, unde am crescut și unde am fost. Cum să nu-mi pară rău, amă ce să fac? A trecut vremea, am îmbătrînit, ce să mai fac? Să trăiască nepoții și să trăiască și dușmanii mei cum am trăit eu...⁹

4. „...a-nsemnat, uite, așa, a făcut grăniți, cît pămînt”

B, care vo și? Moșii! A fost moșu Voina al bătrîn care-a venit aici. *Sigurno*...eu sunt sigurat că a venit din România, din dirjava voastră, de-acolo. A trecut cu luntrea Dunărea și a venit... A găsit aicea... — Atuncea a fost turcii aici, că cinci sute de ani am fost noi pe sub turci. Și a fost turci. Aici a fost turcu Boșneac. Și a ținut Boșneac-ăldin Vale, sat. Și noi, aici. — Și moșul nostru, cînd a venit, moșul Voina, s-a oprit aici. Aici a fost pustineac, păduri, n-au fost locuri... Și după ce a năstănit aici, el a făcut un copil. Numă un copil: Ion l-a chemat. D-apăi Ion a făcut, muiera lui a făcut trei copii și două fete, una măritată în Călinic și una în Drujba. Și tamazlicu lu fata

aia din Călinic e în Deleina, de-a făcut pe Mladen și pe ăla, Florea cum îl chema, pe tata lu Florea, iar lăutarul. Nu știi? Apăi, ala a murit. Și la urmă turcu i-a dat aici pămînt lu moșu Voina:

— Cît poți să prinzi aici, să-i plătești dare la pămînt!

Și el a însemnat cu topoar'le, cu baroasele, cu ce-o fi însemnat nu știu nici io. A însemnat, e-te, a făcut grăniți, așa, cît pămînt... Și și-acuma ținem, familia noastră, Voineștii, avem aici un răion al nostru. E *recă* acolo jos, să zicem... Am avut și moară, acolo, moară pe apă, Voineștii. Noi am avut moară acolo pe pămîntul tot. La moară, către Călinic, iar am avut și la vale, către Turcin, iar am avut. Și la urmă, copiii, iaca s-a-mpărțit. S-a-mpărțit ala pămînt. La urmă, Vanu a lu Ion al Voinii, Deca lu Ion al Voinii și Ionica a lu Ionu al Voinii, ăștia tri copii, ei și-a-mpărțit pămîntul de tot la tri. A dat și la surorile alea ceva și ei le-a-mpărțit. Și, la urmă, noi suntem din moșu Vană, așa l-a chemat pe al nostru moș, al bătrîn. Moșu Vană, *speșialno*, de noi, pornim încoa', iacă sunt iar familie, familia noastră. Familie mare suntem. Moșu Vană a făcut iar așa: trei copii și două fete. Și iar așa, a-mpărțit pe ala pămînt. La urmă, pe moșu Părvu, l-a chemat pe moșul meu, el a făcut patru copii și-o fată și iar s-a-mpărțit pămîntul. Și taicu a avut pămînt puțin, treisprezece *decăre*, nu știu la voi cum se spune...

Șcesă facă ei? Să să facă zănaicii, că ei nu pot să s-arînească. Și tata Lazăr, fratele lu tata, s-a dus în Fundeni, este un sat lângă Raho-va, lângă voi. Acolo au fost niște maistori bîcivari. S-a dus acolo și i-a-nvățat zănaiat. Și vine și-l ia și pe tata. I-a rugat și pe ceilalți, dar ăia n-au vrut niciunul, n-au fost merecii să-nvețe zănaiaturi. Da' taicu, mereclu! Se duce, la urmă, ăsta, tata Lazăr, fratele lu tata, iar el, la Negovaneț. Acolo a fost un lăutar bătrîn, moșu Mărinică. Maistor bun. Lăutar, a cîntat și cu lăuta și din gura. Și-a-nvățat și cu lăuta. Și vine și-l ia și pe taicu și învață și taicu. Ei cînta, e-e-e, pînă-n vară cînta cu lăutele și, după aceea, făceau butoaie. Și io, pînă a sluji, lucram cu ei.

De pămînt am fost săraci, ama am avut zănaiaturi, și am avut bani și am fost buni. La urmă, cumpăram pămînt. Acuma avem no uăzeci de decăre de pămînt, amă n-are care să-l lucre.¹⁰

5. „...au venit aicea, în Bulgaria și au rămîns aicea, în Bulgaria”

Bunicii i s-a întîmplat așa. Ea a venit cu muma și cu toți ai lor, cum a fost v'odată, de-au trecut aici la bîlci, în Bulgaria. Și au avut aicea ceva rudeni, prieteni, ceva și au venit aicea, în Bulgaria. Și atunci ei s-au văzut aici, la bîlci și a plăcut-o să o ia, să rămîie aici, să rămîie în Bulgaria. Bine, ama ea era încă fată și n-a știut. Ama tat-su a văzut că este bine aicea și i-a spus că să vie aicea. Și, dupe v'o săptămîină de zile, s-au dus ăștia și-au luat-o din România și-au venit aicea, în Bulgaria, pe 1908 an. Au venit aicea, în Bulgaria și au rămîns aicea, în Bulgaria. Și-au făcut copii și au rămîns aici. Uite, m-a făcut decît pe mine. Singur sunt. Am avut, uite, o fată, singură. Am mai avut un copil și au murit mult mic.¹¹

(Continuare în numărul următor)

Note

- ¹ A Dumitrescu-Jippa, Octavian Metea: *Timocul*, București, Universul, 1943.
- ² Apud Catherine Samary: *Les déchirures yougoslaves*, Questions pour l'Europe, Paris, l'Harmattan, 1994.
- ³ *Ibidem*.
- ⁴ În prezent, cele două comunități sînt reprezentate oficial de mai multe organizații. Una singură dintre acestea, Mișcarea Românilor-Vlahilor din Serbia, se raportează atît la comunitatea din Voivodina cît și la cea din Timoc, încercînd să construiască, pentru opinia publică sîrbească, imaginea unei minorități românești mult mai vaste decît cea recunoscută oficial. Din motive multiple, a căror analiză nu face obiectul discuției de față, majoritatea asociațiilor culturale ale minorității românești din Voivodina preferă să se țină la distanță de „chestiunea românilor timoceni”, numindu-i, atunci cînd, totuși, trebuie să se refere la ei, *vlabi*, cu alte cuvinte, separîndu-se net de ei prin intermediul numelui. În mediile populare, lucrurile se prezintă aproape dramatic. Cîtă vreme timocenii au cunoștință de românii din Voivodina din programele de televiziune și radio, și, adeseori, preiau de la aceștia informații de natură istorică și culturală, într-o încercare foarte transparentă de „identificare” cu ei, pentru cei mai mulți dintre bănații din Voivodina, românitatea timocenilor este necunoscută. Povestirea unui bătrîn țaran din Sirmihai — comunicată de doamna Marcela Păcuraru, redactor la Radio-Timișoara — este foarte elocventă în acest sens. Cîndva, în tinerețea — ceea ce înseamnă între cele două războaie mondiale — omul a plecat cu căruța să cumpere porci. După o zi de mers, tot înspre seară, ajuns într-un sat unde a auzit vorbindu-se și cîntîndu-se românește. A cumpărat animalele și s-a întors, complet mirat de ceea ce i se întîmplase. Nu și-a mai pus problema acelor români pe care îi întîlnise de parte, în sud, pînă în anul 1993 cînd, la festivalul folcloric organizat în sat, a văzut o formație de acolo și i s-a confirmat că sînt români din Timoc.
- ⁵ Draghi Cărcioabă, 43 de ani, din Slatina — Bor, Serbia; 28 iulie 1994.
- ⁶ Tihomir Georgevici, *Printre românii noștri, Note de călătorie*, Traducere din limba sîrbă de C. Constante, în *Românii din Timoc*, III, Culegere de izvoare îngrijită de C. Constante și A. Golopenția, București, Imprimeria Institutului Statistic, 1943.
- ⁷ Boris Geambri, 51 de ani; 25 august 1993, Geanova (Serbia).
- ⁸ Van ea Miloicovici, 68 de ani; 13 decembrie 1993, Slatina — Bor (Serbia).
- ⁹ baba Marița a lu Uriaș, 93 de ani; 14 decembrie 1993, Geanova (Serbia).
- ¹⁰ Mito Voinov, 74 de ani; 21 aprilie 1995, Boșneac-ăldin-Deal (Bulgaria).
- ¹¹ Asen Ganey, 75 de ani; 23 aprilie 1995, Pocraina (Bulgaria).

OTILIA HEDEȘAN s-a născut în 1962 la Pecica, județul Arad. Este etnolog, lector universitar la Catedra de Literatură română și comparată a Facultății de Litere, Universitatea de Vest, Timișoara. *Pentru o mitologie difuză*, Editura Marineasa, 2000.